

Podsumowanie i wnioski

Młodzież stanowi ważny segment społeczeństwa i odgrywa w nim kluczową rolę jako ogniwo *transferu generacyjnego* oraz *sila napędowa i koło zamachowe rozwoju społecznego i postępu* [Zielińska 2018]. W ujęciu badawczym natomiast jest to niezwykle ciekawa kategoria pozna(wa)nia przemian we współczesnym świecie. Sytuacja młodych, w tym ich sposób postrzegania rzeczywistości, aspiracje oraz życiowe dążenia, odzwierciedlają rozmaite zmiany o charakterze społeczno-gospodarczym. Dotyczy to, m.in. zjawiska mobilności przestrzennej, gdyż młodzi ludzie tworzą jedną z najliczniejszych grup migrantów. Istnieje wiele przyczyn nasilenia się przemieszczeń młodzieży: otwarcie granic, globalizacja, otwartość kulturowa społeczeństw, rozwój technologicznych możliwości podróżowania, niższe koszty podróży, standaryzacja kwalifikacji zawodowych umożliwiającą ludziom podjęcie pracy w dowolnym miejscu. Wspomniane czynniki przełożyły się na nowe możliwości dla tej grupy społecznej, umożliwiając jej nie tylko zarobkowanie w różnych miejscach na świecie, ale także swobodne podjęcie nauki na zagranicznych uczelniach (migracje edukacyjne).

Problem przemieszczeń przestrzennych ludności Polski, zwłaszcza migracji młodzieży, zyskuje obecnie na znaczeniu i oddziałuje coraz silniej na określone obszary. Jest to przede wszystkim – obok ogólnoswiatowych tendencji – wypadkowa akcesji Polski do UE i związana z tym swoboda przemieszczania się do Europy Zachodniej, a w kraju niemal nieograniczony dostęp do kształcenia na poziomie wyższym [Jończy, Dolińska 2016].

W przeprowadzonych badaniach starano się przede wszystkim scharakteryzować zachowania przestrzenne młodzieży pomaturalnej, mieszkającej na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego. Analizy umożliwiły osiągnięcie wyznaczonych celów pracy.

Określenie natężenia, kierunków i cech migracji w woj. świętokrzyskim, pozwoliło ustalić charakterystyczne tendencje wskazujące na zmianę roli, jaką województwo odgrywa współcześnie w kształtowaniu zjawisk społeczno-demograficznych. Region świętokrzyski jest obszarem wewnątrznie spolaryzowanym, z wyraźnym podziałem na lepiej rozwiniętą część centralną i gorzej sytuowane peryferie (z wyjątkiem Sandomierza i Buska-Zdroju). Przyczyną tego jest zarówno opóźnienie urbanizacyjne, jak też współczesne mechanizmy polaryzacji społeczno-gospodarczej. W ich wyniku tworzą się m.in. tzw. wewnętrzne peryferie, położone na obrzeżach woj. świętokrzyskiego,

z których dostępność do biegunów wzrostu w postaci np. Kielc czy Krakowa jest względnie słaba. Do tego w woj. świętokrzyskim w kolejnych dekadach następuje spadek atrakcyjności migracyjnej względem innych regionów kraju. Dochodzi do drenażu zasobów ludzkich, zarówno na poziomie krajowym (największy odpływ w kierunku Warszawy, Krakowa, konurbacji katowickiej; mniejszy – w kierunku Wrocławia, Poznania, Łodzi i Lublina), jak i wewnątrzregionalnym, czyli w stronę Kielc włącznie ze strefą podmiejską.

W kwestii rozpoznania ruchów wędrowniczych młodych ludzi (ze szczególnym uwzględnieniem migracji młodzieży zamieszkującej obszary woj. świętokrzyskiego najsilniej dotknięte depopulacją) dostrzeżono, że największy niezrównoważony odpływ miał miejsce w najbardziej mobilnej kategorii wieku ludności, tj. 20-34 lata. Charakterystyczna jest bardzo silna feminizacja odpływu z obszarów wiejskich, ale także w coraz większym stopniu – z miast. Z niektórych gmin wiejskich migruje 2-3-krotnie więcej kobiet w wieku 20-24 lata niż mężczyzn, a w wieku 25-34 lata z reguły jest podobnie. Powoduje to silne deformacje struktury wieku i zmniejszenie prawdopodobieństwa założenia rodziny, a tym samym niższą dzietność. Dlatego też tak ważne jest szczegółowe rozpoznanie planów i decyzji migracyjnych ludności.

Silna feminizacja odpływu z obszarów wiejskich regionu świętokrzyskiego może być wypadkową co najmniej dwóch czynników. Pierwszy z nich ma podłoże ekonomiczno-kulturowe i wynika z silniejszej wśród kobiet potrzeby poprawy warunków życia (uwarunkowanie typu *push-pull*). Drugie uwarunkowanie może wynikać z większej skłonności kobiet do zameldowania, na co wskazywały już badania prowadzone wcześniej w woj. dolnośląskim [Dolińska *et al.* 2020a].

Wykazana silna depopulacja, odpływ ludności poza województwo (w nieco lepszym wariantcie w stronę Kielc) będzie najprawdopodobniej powodować w przyszłości rosnące niezrównoważenie rynków pracy, w tym wzrastającą lukę podażową zatrudnienia. Ograniczeniem tego zjawiska może być wzrost znaczenia pracy hybrydowej, wymuszony wskutek pandemii COVID-19, co może być szansą na ograniczenie depopulacji ludności. Wymagałoby to bardziej aktywnej polityki publicznej, zachęcającej przedsiębiorców, zwłaszcza w sektorze usługowym, do tej formy aktywności pracowniczej.

W dążeniu do ustalenia specyfiki migracji pomaturalnych młodzieży zamieszkującej obszary wiejskie woj. świętokrzyskiego sformułowano następujące wnioski:

1. Wśród badanych maturzystów, ogromna większość planuje dalszą edukację (87,1%), przy czym ponad połowa planuje połączyć kontynuowanie nauki z pracą. Charakterystyczne jest, że większą skłonność do edukacji wykazują kobiety.
2. Zdecydowana większość świętokrzyskich maturzystów planuje wyjechać na studia do ośrodków akademickich położonych w kraju, ale poza województwem (68,2%). Istotną rolę w tych migracjach edukacyjnych odgrywają dwa miasta – Kraków i Warszawa – ze względu na ich ogólną zdolność przyciągania, jak również – w dalszej perspektywie – atrakcyjność ich rynku pracy.
3. Wpływ na decyzje uczniów związane z edukacją mają osiągnięte przez nich wyniki w nauce. Osoby osiągające gorsze wyniki w nauce planują pozostać w bliższych, mniejszych ośrodkach, zaś uczniowie z wyższymi średnimi kierują

- się do większych ośrodków akademickich, spoza woj. świętokrzyskiego. Zatem im wyższa była średnia, tym większy był udział przyszłych studentów zamierzających kształcić się poza granicami województwa.
4. Przy wyborze zamierzonego kierunku studiów (zawodu), kobiety częściej kierują się własnymi możliwościami i umiejętnościami, natomiast dla mężczyzn najważniejszy jest czynnik materialny.
 5. Maturzyści, dokonując wyborów dotyczących dalszego kształcenia, częściej kierują się własnymi zainteresowaniami (53,1%), a mniejsze znaczenie mają dla nich wysokie zarobki oraz własne umiejętności. W znikomym stopniu biorą pod uwagę wskazówki rodziny i tradycje zawodowe wśród najbliższych.
 6. Podobnie jak decyzje edukacyjne, również i te dotyczące wyboru zawodu młodzież pomaturalna łączy głównie z dwoma ośrodkami: Krakowem oraz Warszawą. Przy tym pozytywnym akcentem społeczno-demograficznym jest fakt, że ponad jedna trzecia abiturientów wyraziła chęć podjęcia pracy w miejscowości zamieszkania lub w jej pobliżu. Jednak w grupie tej dominowali młodzi mężczyźni, którzy okazali się bardziej związani z rodzinnymi stronami. Z kolei kobiety częściej planowały znaleźć zatrudnienie poza woj. świętokrzyskim i wyraziły chęć podjęcia pracy poza granicami kraju. Sytuacja ta potwierdza silne zjawisko feminizacji odpływu, co długofalowo stanowić będzie przeszkodę w założeniu rodziny i zwiększeniu dzietności na obszarach wiejskich.
 7. Dostrzeżono prawidłowość, że im wyższa średnia ocen osiągnięta przez badanych, tym większa chęć ich pracy poza regionem świętokrzyskim. Natomiast młodzież z niższą średnią ocen, częściej deklarowała zamiar podjęcia pracy w miejscu zamieszkania.
 8. Zbieżnie z decyzjami edukacyjno-zawodowymi kształtowały się rozstrzygnięcia dotyczące przyszłego miejsca zamieszkania. Zdecydowana większość (82,0%) maturzystów oświadczyła, że zamieszka poza miejscowością swojego pochodzenia. Dominowały osoby deklarujące osiedlenie się w mieście poza woj. świętokrzyskim. Liczną grupę stanowili też licealiści planujący mieszkać poza granicami Polski. Spostrzeżenie to jest spójne z wynikami analiz badaczy mobilności polskiej młodzieży [Jończy *et al.* 2013; Dolińska *et al.* 2020a].
 9. Wybór przyszłego miejsca zamieszkania korespondował z uzyskanymi wynikami w nauce, gdyż osoby, legitymujące się wyższą średnią ocen, wykazywały większą skłonność do zmiany aktualnego miejsca zamieszkania. Najzdolniejsi maturzyści najczęściej zamierzali wyjechać do ośrodka miejskiego zlokalizowanego w innym województwie.
 10. Absolwenci szkół średnich, którzy chcą pozostać w woj. świętokrzyskim jednoznacznie (80,0%) wskazali na Kielce jako miejsce stałego osiedlenia się. Z kolei ci decydujący się na wyjazd z regionu najczęściej wymieniali Kraków i Warszawę. Wybierali również Wrocław oraz Gdańsk. Plany związane z wyjazdem na stałe za granicę dotyczyły przede wszystkim Niemiec, Norwegii, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii.
 11. Istotne w opracowaniu było także ustalenie głównych powodów determinujących opuszczenie miejscowości pochodzenia przez świętokrzyską młodzież.

W decydującym stopniu są nimi: chęć poprawy sytuacji materialnej czy warunków życia własnych lub rodziny, jak również chęć rozwoju zawodowego i osobistego. Kolejnym ważnym powodem jest brak pracy w miejscu zamieszkania badanych maturzystów. Tak więc główne przyczyny migracji abiturientów miały charakter edukacyjno-ekonomiczny.

Przeprowadzona próba typologii przyczyn mobilności przestrzennej maturzystów, pochodzących z obszarów wiejskich woj. świętokrzyskiego, potwierdziła, że najważniejszą prawidłowością jest przewaga czynnika edukacyjnego. Może to świadczyć, że młodzież przykłada dużą rolę do dalszej edukacji, która przełoży się na poprawę ich warunków życia, a także umożliwi uzyskanie odpowiedniej pracy, zgodnej z ich aspiracjami. Ten czynnik warunkuje wektory przemieszczeń młodych ludzi na poziomie wewnątrzregionalnym oraz krajowym.

Prezentowana publikacja niewątpliwie rozwija dotychczasową wiedzę na temat migracji pomaturalnych na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego, jak również wnosi nową wiedzę, ukazując charakter oraz specyfikę tych migracji. Wypracowane wyniki analiz tworzą kompleksowe studium dla przedstawicieli jednostek samorządowych w działaniach na rzecz edukacji i rynku pracy. Jest to niezmiernie istotne z tego względu, że asymetryczny rozwój kraju, wyrażający się przyspieszonym rozwojem metropolii, zwłaszcza „wielkiej piątki” spowodował odpływ ludzi młodych z terenów wiejskich, zlokalizowanych m.in. na obszarze regionu świętokrzyskiego. Odpływ młodzieży do największych miast przyspieszył wyludnienie peryferii. Zatem słuszne staje się stwierdzenie Dolińskiej, Jończygo i Śleszyńskiego [2020a], że *coraz bardziej zasadna wydaje się dyskusja nad efektywnością aktualnego podziału administracyjnego kraju na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym (...), obecnie niedopasowanego do niepokojących, demograficznych wyzwań przyszłości i nieodzwierciedlającego naturalnych kierunków i obszarów ciężenia (np. słabość małych ośrodków regionalnych i akademickich)*. Dlatego też wyniki m.in. prezentowanych badań powinny posłużyć do opracowania dalszych strategii działania, zmierzających do znalezienia skutecznych narzędzi polityki regionalnej, fiskalnej, społecznej oraz przestrzennej, która przełoży się na reorganizację sieci osadniczej, zwłaszcza wiejskiej, jak również ograniczy negatywne zjawiska demograficzne, w tym depopulację i niekontrolowany odpływ młodych ludzi.